

Ольга Коновалова
(Київ)

**ЕВОЛЮЦІЯ ОФОРМЛЕННЯ ЖУРНАЛУ «НОВА ХАТА»
В КОНТЕКСТІ ПЛАСТИЧНОЇ МОВИ СТИЛЮ АР ДЕКО
(1920–1930-ті роки)**

У статті досліджено еволюцію графічної мови оформлення часопису «Нова хата» (Львів, 1925–1939 рр.) та виявлено національні риси в контексті інтернаціонального стилю ар деко. Увагу приділено найбільш насиченій інформативно-художній складовій журналу – обкладинці. З'ясовано, що із середини 1930-х років відбулася зміна акцентів в оформленні від національної домінанти (гравійовані образи жінки, чоловіка в національному вбранні, орнаментальні мотиви) до лаконічних європейських зразків із шрифтових композицій та фотографії. У результаті цього з'явилася обкладинка журналу, за характером графічної мови, зокрема орнаментальних мотивів, шрифтів, пластичної структури та загальної композиції наближена до зразків загальноєвропейського мистецького явища міжвоєнного десятиліття – стилю ар деко.

Ключові слова: журнальна графіка, обкладинка, орнаментальні мотиви, стиль ар деко.

The article examines the evolution of graphic design language magazine «New House» (Lviv, 1925–1939) and are national characteristics in the context of international style deco. Attention is given to the most intense informative and artistic component of the magazine – the cover. It was found that since the mid 30's there was a change in emphasis in the design of national dominant (hraviyovanyu image of a woman, a man in national dress, ornamental motifs) to the European model of concise font compositions and photographs. As a result, there was a magazine cover, the nature of the graphic language, particularly ornamental motifs, fonts, plastic structure and overall composition close to the sample pan artistic phenomenon interwar decade – art deco.

Keywords: magazine graphics, cover, ornamental motifs, art deco style.

В статье исследуется эволюция графического языка оформления журнала «Нова хата» (Львов, 1925–1939 гг.) и выявляются национальные черты в контексте интернационального стиля ар деко. Внимание уделяется наиболее насыщенной информативно-художественной составляющей журнала – обложке. Выяснено, что с середины 1930-х годов произошла смена

акцентов в оформлении от национальной доминанты (гравированные образы женщины и мужчины в национальных костюмах, орнаментальные мотивы) до лаконичных европейских образцов из шрифтовых композиций и фотографии. В результате этого появилась обложка журнала, по характеру графического языка, в частности орнаментальных мотивов, шрифтов, пластической структуры и общей композиции приближённая к образцам общеевропейского художественного явления межвоенного десятилетия – стиля ар деко.

Ключевые слова: журнальная графика, обложка, орнаментальные мотивы, стиль ар деко.

Часопис «Нова хата» – літературно-мистецький ілюстрований журнал, що виходив у Львові протягом 1925–1939 років за редакцією М. Громницької в кооперативному видавництві «Українське народне мистецтво»; до 1934 року – як місячник, а впродовж 1934–1939 років – як двотижневик. Часопис орієнтувався передусім на жіноцтво й інформував про досягнення жінки в царині суспільних відносин – культурі, спорті, побуті.

У дослідженні увага приділяється найнасиченішій інформативно-художній складовій журналу – обкладинці. Протягом існування видання відбулися суттєві зміни в її оформленні: графічні зображення поступилися місцем фотографії, нової пластики набув шрифт, загальна композиція позбулася «килимової» орнаментальності, стала лаконічною та вільною від декору. Весь загальноокреслений арсенал графічних змін відбувався впродовж 1920–1930-х років, коли в міжнародному мистецькому просторі домінував стиль ар деко.

Головною метою статті є відстеження еволюції графічної мови оформлення обкладинки й виявлення національних рис у контексті інтернаціонального стилю ар деко.

Окреслена мета вимагає вирішення таких завдань: стислий аналіз соціально-історичної ситуації, яка передувала виходу видання й вимагала відповідного оформлення, та особливостей графічної мови обкладинок, виявлення національної ідентичності через інтернаціональний стиль.

У дослідженні було використано журнали з особистого архіву автора цієї статті, Національної бібліотеки ім. В. Вернадського та інтернет-ресурсів [4]. До аналізу залучено обкладинки 1927–1930, 1932–1933, 1936–1939 років. Окремі роки були представлені номерами в одному примірнику, наприклад: 1928 – чис. 1, 1936 – чис. 15–16, 1939 – чис. 10.

Питання дослідження стилю ар деко в контексті розвитку мистецтва України набуло поширення протягом останнього десятиліття. Поштовхом для теоретичних розвідок стала активна розбудова приватного житла, оформлення інтер'єрів, пошуки різних художньо-стилістичних проявів декоративності й вишуканості. Окреслення проблеми української специфіки ар деко було здійснено у 2000 році на засіданні Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва НТШ. У дослідженнях Р. Яціва останніх років виявлялися стильові похідні ар деко на матеріалі оформлення українських книжкових видань Львова 1920–1930-х років. Серія обкладинок М. Бутовича до журналу «Нова хата» відзначалася серед найбільш значущих праць львівських газетно-журнальних видавництв [5, с. 182].

Дослідниця українського графічного мистецтва О. Лагутенко визначила ар деко як один із провідних напрямів першої третини ХХ ст. Найбільшу увагу було приділено розгляду станкової та книжкової графіки. Журнальну графіку розглянуто як додатковий матеріал для формування цілісності художнього процесу [2]. У дисертаційній роботі А. Банцекової «Стиль Ар Деко в искусстве Львова межвоенного периода» сформовано загальну картину стилю: витoki, розвиток, прояви в образотворчому мистецтві й архітектурі. Автором виявлені проблеми дослідження, загальні закономірності та регіональні особливості ар деко [1].

Можемо зазначити, що провідні науковці розставили важливі акценти в дослідженні стилю, виявили особливості ар деко в контексті національного мистецтва.

Ілюстр. 1

Ілюстр. 2

Ілюстр. 3

Матеріали цієї статті дозволяють окреслити особливості стилю на прикладі серії обкладинок журналу «Нова хата»; допоможуть з'ясувати взаємодію європейських і національних графічних елементів, показати характер змін в еволюції обкладинок, автором більшості яких був видатний український графік Михайло Бутович.

Стиль ар деко визначають як стиль міжвоєнного десятиліття, коли після Першої світової війни й ревізії загальнолюдських цінностей суспільство повернулося до миру та спокою. Набули значення такі суспільно- побутові орієнтири, як подорожі, спорт і взагалі активне ставлення до роботи й відпочинку. Формується стиль життя, у якому жінка поступово займає домінуючі позиції: часи Першої світової війни, удосконалення техніки та прискорення темпу життя примусили жінку відійти від суто жіночих обов'язків. Так, у міжвоєнні десятиліття сформувався новий образ жінки, яка поєднувала активність соціального життя з плеканням домашньої культури. Саме зважаючи на нову соціальну ситуацію, було створено часопис, розрахований на сучасних освічених читачок.

Предметно-просторове середовище, яке формувалося відповідно до світоглядних орієнтирів і вподобань післявоєнного суспільства, увібрало та трансформувало найвизначніші мистецькі явища початку ХХ ст. Розуміючи складну структуру витоків ар деко, зацентруємо увагу на характерних елементах, які відігравали важливу роль у формуванні художньої мови графіки. Це, по-перше, зигзаги (мотив блискавки) – симетричні ламані лінії як наслідок трансформації авангардних течій, зокрема кубізму; також як вплив пластики Давнього Єгипту після відкриття в 1922 році поховання Тутанхамона. По-друге, мотив сонця, що сходить – гармонійне поєднання напівкола з геометрикою променів. По-третє, мотив фонтана, ритміка ліній якого суголосна обтічності силуетів авто, потягів, туристичних лайнерів – усього предметного світу 1920–1930-х років. Так дизайн міжвоєнного десятиліття відреагував на стрімкий рух технічного прогресу.

Але необхідно зазначити, що зацікавленість прадавніми й екзотичними культурами (Єгипет, Африка, Океанія тощо) як інтернаціональна тенденція, в окремих державах і на території України зокрема, пов'язана зі зверненням до національних джерел. Особливо відчутне використання мотивів народного мистецтва в оформленні М. Бутовичем обкладинок до журналу «Нова хата».

Усі обкладинки розподіляються на дві групи за технікою оформлення: графічні та з використанням світлин. Фото жінки прикрашає журнал за 1936 рік (чис. 15–16). Але, не маючи зразків 1934–1935 років, не можемо констатувати появу перших світлин на обкладинці в 1936 році. Авторство М. Бутовича визначено за

підписами на всіх обкладинках, виконаних з використанням графічних технік (1927–1930, 1932–1933).

У центрі обкладинки за 1927 рік (чис. 2) – стилізований вазон з двома симетрично розташованими «тюльпанами», рослинна пластика яких підпорядковується ромбічній квітці по центру та чорно-білій шахматці, що символізує наповнення квітів зернятками (див. ілюстр. 1).

Графічність центральної квітки повторюється в силуетах двох пташок, які сидять на квіткових стеблах. Зображення вазона оформлюється складною за конфігурацією рамкою, головними елементами якої є ламані лінії та зигзаги, на тлі яких розміщено назву журналу. Характерним є поєднання традиційного мотиву народного мистецтва (вазона) в оточенні ламаних ліній, характерних для сучасної образотворчості.

На відміну від другого числа, усі інші номери 1927 року (чис. 1, 4, 5, 6, 7–8) мають незмінну композицію та варіативну колірну гаму: коричневий різних відтінків у гармонії з пастельними кольорами – блідожовтим, рожевим, блакитним (див. ілюстр. 2).

Стилізовані стрічки з назвою журналу й вихідними даними розташовані на тлі із сітчастих ромбів. Обкладинка нагадує українське народне різьблення, але водночас ромбічна графіка відповідає мотивам стилю ар деко.

Вишукана й лаконічна обкладинка 1928 року (чис. 11) виражає характер та спрямованість журналу (див. ілюстр. 3).

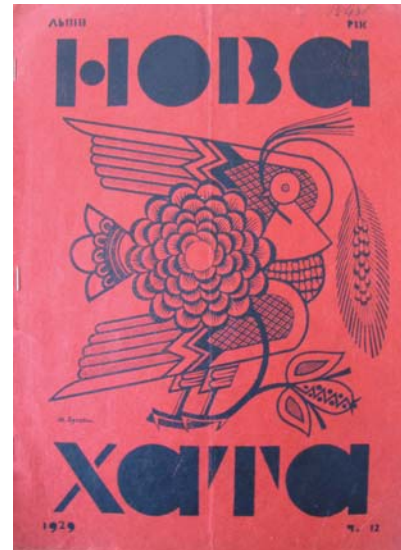
У центрі розташовано жіночу фігуру в народному вбранні з глечиком у руках. Чітка статуарна фронтальність силуету підкреслюється динамічними нахилами шрифту. Наслідуючи традиції графіки Г. Нарбути, М. Бутович дещо змінює шрифт (нахил, засічки), залишаючи без змін загальну конфігурацію літер.

У центрі обкладинки за 1929 рік (чис. 8–9, 10, 11, 12) зображено птаха з колоссям у дзьобі, який сидить на стеблині квітки (див. ілюстр. 4).

Квітка закриває птаха так, що своїми пелюстками нагадує стилізоване пір'я. Крила із чіткими діагоналями прикрашені зигзагами й ромбічною сіткою, співзвучні обтічним елементам дизайну предметно-просторового середовища ар деко, як і квітка, що пелюстками нагадує сонце з променями. Назва журналу стає своєрідним обрамленням для зображення. Лаконізм геометричних чорних фігур шрифту утримує декоративну орнаментику птаха та створює сучасне, динамічне зображення.

Обкладинку 1930 року (чис. 1, 2, 3, 6, 7–8, 9, 10, 11) формують слова «Нова хата», які займають усе поле аркуша (див. ілюстр. 5).

Вертикальність літер «Н», «В», «Х», «Т» підкреслюється тонкими смужками на чорному тлі. З їх лаконічністю контрастують літери «О», «А», кожна з яких

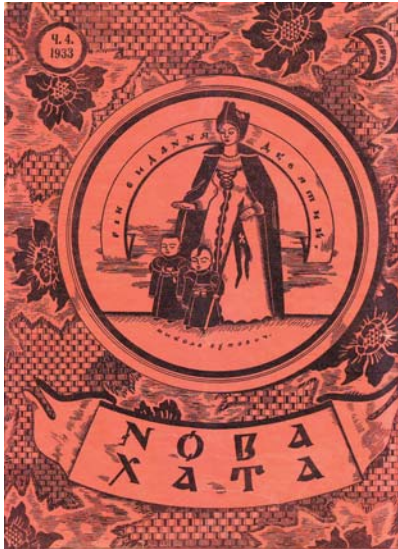
Ілюстр. 4

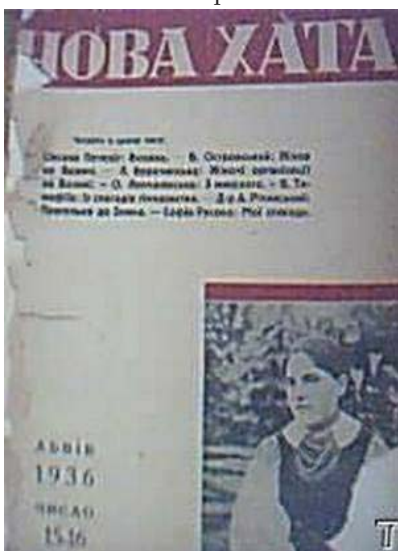
Ілюстр. 5

Ілюстр. 6

Ілюстр. 7

Ілюстр. 8

Ілюстр. 9

служує тлом для жіночої та чоловічої фігур. М'якість силуетів у народному вбранні контрастує з літерами без засічок і створює насичену площинну декоративність.

Центральна композиція обкладинок 1932 року (чис. 7–8, 10) створена за принципом гральних карт: подвійне дзеркальне відображення жінки в національному вбранні з квіткою в правій руці (див. ілюстр. 6).

Контраст освітлення фігур створено завдяки квітці, що сяє та освітлює половину фігури, другий бік перебуває в темряві, але на світлому тлі. Тема гри продовжується за межею зображення у вигляді чотирьох фігур, притаманних гральним картам. Для оптичної рівноваги автор використав масивний шрифт без засічок. Разом з назвою журналу композиція оформлена рамкою у вигляді дрібного шахматного орнаменту. Урівноваженість геометричної композиції підкреслюється рівномірним співвідношенням чорного кольору на світлому тлі паперу, наявністю простору, завдяки чому зображення набуває лаконізму й виразності.

У цьому випадку цікавим є поєднання двох різних ідей через зображення обкладинки – традиційної, просвіти всього жіноцтва та ідеї гри, свідомо виявленої через композицію та елементи карт, підсвідомо – через шахматний орнамент. Зображення гри, розваги, відпочинку набувають розповсюдження в роки міжвоєнного десятиліття і стають характерною сюжетною та орнаментальною рисою стилю ар деко.

Обкладинка 1933 року (чис. 4) найвлучніше, на наш погляд, відображає головну ідею журналу – плекання домашньої культури – та демонструє шанобливе ставлення до історичної минувшини українського народу (див. ілюстр. 7).

У центрі обкладинки зображено жінку в костюмі козацької доби, яка простягає руку до двох маленьких хлопчиків. Урівноважена композиція вписана в коло й розташована на тлі, що повторює квіткові орнаменти вишивки козацької старшини XVII–XVIII ст. Гармонійну композицію завершує в нижній частині аркуша стрічка з назвою журналу. М. Бутович використовує шрифт, успадкований від Г. Нарбута, з незначними змінами, наприклад, у написанні літери «А» подовжує засічки, надаючи більшого динамізму. Саме в 1933 році після виставки в Чехії часопис «Нова хата» отримав премію за високий змістовний і художній рівень видання.

У 1936 році (чис. 15–16) замість графічного зображення з'являється фотографія дівчини (див. ілюстр. 8).

Композиція аркуша формується з назви журналу на червоній плашці, короткого змісту номера, вихідних даних та світлини. Така лаконічна структура певною мірою відображає засвоєння ідей конструктивізму в

царині газетно-журнальної графіки, наближає видання до сучасних тенденцій, але водночас знімає національну характерність, створену М. Бутовичем.

Оформлення примірників 1937 року (чис. 15–16, 17, 23, 24) повертається до графічних фігуративних зображень: поле аркуша розділено на дві симетричні частини, у яких розташовано по жіночій фігурі в народному вбранні (див. ілюстр. 9).

Але відсутність чорного кольору, традиційного для української графіки, використання в різних числах журналу яскраво-блакитного, червоного, синього на білому тлі дозволяє вести мову про зміну вектора в оформленні обкладинки, рух від національного до європейських зразків.

Центральне зображення обкладинки 1938 року (чис. 3) – портрет Т. Шевченка, в оформленні числа 6 використовується світлина (проліски) (див. ілюстр. 10).

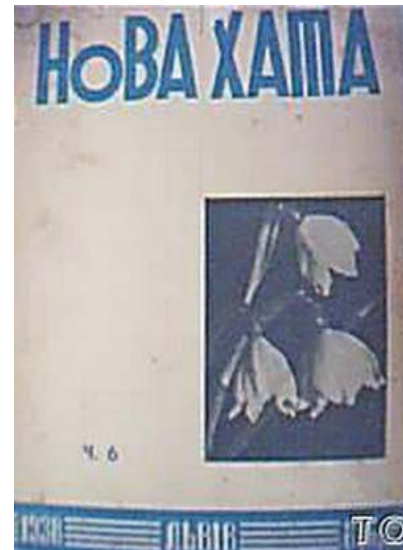
Загальну композицію обкладинки за 1939 рік (чис. 10) складає фото О. Заклинської в танку «Колісанка» та назва й вихідні дані журналу, розташовані по периметру аркуша (див. ілюстр. 11).

Великі літери зеленого кольору, видовжені по вертикалі, мають спільні риси зі шрифтом *Brodway*, створеним у 1929 році американцем Морісом Бентоном. Саме цей шрифт став одним з характерних елементів графічної мови ар деко.

Проаналізувавши обкладинки журналу, можемо дійти певних висновків. Упродовж існування часопису кожного року (іноді двічі на рік) створювалися нові зображення. Журнал не мав певної стратегії та послідовності в оформленні обкладинки. До середини 1930-х років зображення створювалися графіком Михайлом Бутовичем, пізніше почали розміщувати світлини.

Успадкувавши від Г. Нарбути елементи кубофутуризму й конструктивізму, М. Бутович вносив незначні зміни в конфігурацію шрифту. Майстер напрочуд органічно поєднував геометризовані елементи сучасної образотворчості з національною графічною стилістикою – традиційним українським орнаментом, насиченим квадратами й ромбами. Такий синтез сприяв удосконаленню національної образної системи та її поєднанню з пластичною мовою європейського стилю ар деко. Натомість жіночі фігури, зображені в народному одязі чи в історичному вбранні козацької доби, продовжили й розширили галерею, створену Г. Нарбутом, та сприяли національному самовираженню й самоствердженню. «При очевидних універсальних рисах ар деко як стильового конгломерату було знайдено дієвий спосіб маніфестації національної ідентичності через стиль» [4, с. 182].

Але, як зазначалося вище, із середини 1930-х років відбулася зміна акцентів в оформленні обкладинки від національної домінанти (гравійований образ жінки, чоловіка в національному вбранні, орнаментальні мотиви) до уніфікованих європейських зразків, коли обкладинка формується зі шрифтової композиції та фотографії. Рух від класики до сучасності виявився в намаганні звільнитися від ущільненої орнаментованої площі шляхом уникнення складних орнаментальних композицій і вибору шрифту, характерного для графіки ар деко 1930-х років. Унаслідок цього з'явилася лаконічна

Ілюстр. 10

Ілюстр. 11

журнальна обкладинка, за характером графічної мови, зокрема орнаментальних мотивів, шрифтів, пластичної структури та загальної композиції, наближена до зразків загальноєвропейського мистецького явища міжвоєнного десятиліття – стилю ар деко.

1. *Банцекова А. Е.* Стиль Ар Деко в искусстве Львова межвоенного периода [текст] : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : 17.00.04 / А. Е. Банцекова. – М. : Гос. ин-т искусствознания, 2006. – 23 с.
2. *Лагутенко О. А.* Українська графіка першої третини ХХ століття: загальноєвропейські тенденції та національні особливості розвитку [текст] : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознав. : 17.00.05 / О. А. Лагутенко ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К., 2008. – 36 с.
3. *Малинина Т. Г.* Формула стиля Ар Деко: истоки, региональные варианты, особенности эволюции / Т. Г. Малинина. – М. : Пинакотека, 2005. – 372 с.
4. Обкладинки журналу «Нова хата» за 1928, 1937 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aukro.ua/listing.php/>.
5. *Яців Р.* Типологія стильових похідних ар деко (на матеріалі оформлення українських книжкових видань Львова 20–30-х рр. ХХ ст.) / Роман Яців // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – 2008. – Вип. 1 (16). – С. 178–183.